

POSljedICE BUDUĆIH DEMOGRAFskih PROMJENA U HRVATSKOJ *CONSEQUENCES OF FUTURE DEMOGRAPHIC CHANGES IN CROATIA*

IVO NEJAŠMIĆ

Izvod

Relevantne projekcije pokazuju značajno smanjenje broja stanovnika Hrvatske, kao i daljnje pogoršanje dobnoga sastava stanovništva. U radu se razmatraju posljedice takvih demografskih promjena. Tako će buduća (bio)reprodukcija biti pod snažnim utjecajem demografskog starenja. Brojne su društveno-gospodarske i druge posljedice demografskih promjena. Neizbježna redukcija broja djece u učeničkoj dobi rezultirat će smanjenom potrebom za učiteljima. Uslijedit će zatvaranje mnogih škola, posebice u depopulacijskim krajevima. Starenje radnoga kontingenta dovest će do smanjenja obujma radne snage. Doći će do daljnjeg pogoršanja odnosa broja umirovljenika i broja zaposlenih. Porast udjela starijih dobnih skupina uvelike će opteretiti fondove socijalne skrbi i zdravstvene zaštite. U Hrvatskoj će selo u velikoj mjeri postati zajednica staračkih domaćinstava, bez mladih i nasljednika.

Ključne riječi: demografske promjene, demografska predviđanja, depopulacija, Hrvatska

UVOD

Već više od jednog stoljeća razvoj stanovništva Hrvatske bitno obilježava tzv. otvoreni tip stanovništva. Migracija (zapravo emigracija kao dominantnija komponenta) u stalnoj je interakciji s (bio)reprodukcijom, promjenama u strukturama stanovništva (demografskim, ekonomsko-socijalnim i drugim) i eksternim faktorima (ratovi, epidemije). Dugotrajno smanjivanje rodnosti (već dva desetljeća je ispod razine smrtnosti) izaziva promjene u dobnjoj strukturi stanovništva (demografsko starenje). Povećanje udjela starih, pak, dovodi do smanjivanja udjela fertilnih dobnih skupina, što u konačnici djeluje na smanjenje fertiliteta i *vice versa*.

Početak devedesetih godina prošloga stoljeća Hrvatska ulazi u jednu od specifičnijih etapa svoga demografskog razvitka. Agresija na Hrvatsku i rat na njezinu teritoriju, uz neminovan utjecaj na opće društvene značajke i procese, posebice su pogodile demografska kretanja,

Abstract

Relevant forecasts indicate a significant reduction in the population of Croatia and a further worsening of the age structure of the population. This paper considers the consequences of such demographic changes. The future (bio)reproduction will be strongly impacted by demographic ageing. Numerous socio-economic and other consequences of the demographic changes will ensue. The inevitable reduction in the number of school-age children will result in a reduced need for teachers. Many schools will close, particularly in depopulated areas. The ageing of the labour age cohort will lead to a reduction in the volume of the labour force. This will bring with it a worsening of the ratio of the number of pensioners to the number of employees. The share of older population groups will increase, which will burden the social welfare and health care funds. In Croatia, the rural settlement will largely become a community of elderly households, without youth and heirs.

Key words: demographic changes, demographic forecasts, depopulation, Croatia

INTRODUCTION

For more than a century, the development of the Croatian population has been significantly marked by an open type population. Migration, with emigration as the dominant component, is in constant interaction with (bio)reproduction, changes in the population structure (demographic, socio-economic, etc.) and external factors (wars, epidemics). The long-term reduction of birth rate (lower than death rate for the past two decades) has caused changes in the population age structure (demographic ageing). The increase in the share of the elderly leads to a reduction of the share of fertile age groups, which ultimately impacts a reduction of fertility and *vice versa*.

In the early 1990s, Croatia entered into one of the most specific stages of its demographic development. The aggression against Croatia and the war in its territory had an inevitable impact on the fundamental social properties and processes, especially affecting demographic trends,

izazivajući poremećaje i ubrzavajući negativne trendove. Poratne i tranzicijske teškoće također su značajan destabilizirajući čimbenik demografskog razvoja.

Demografska kriza u Hrvatskoj ne ogleda se samo u pukom smanjenju broja stanovnika (ukupna depopulacija), već prije svega u promjenama dobne strukture stanovništva (smanjenja udjela mladih skupina i povećanja udjela starih). „Tu krizu uvjetuju dva temeljna, međusobno povezana dugoročna demografska procesa – depopulacija i starenje stanovništva“ (Wertheimer-Baletić, 2007: 73).

Stanovništvo Hrvatske nalazi se, po svim relevantnim kriterijima, u postranzicijskoj etapi demografskog razvoja. Bitno ga obilježava smanjujući fertilitet, prirodna depopulacija (negativna prirodna promjena), emigracijska depopulacija, ukupna depopulacija (nakon 1990. godine) i izrazito starenje stanovništva (Wertheimer-Baletić, 2004; Nejašmić, 2008). Navedeni procesi traju dosta dugo tako da se može govoriti o vrlo nepovoljnom demografskom razvoju stanovništva Hrvatske (Gelo i dr., 2005).

U ovome radu pokušava se odgovoriti na pitanja: što će se dogoditi ubuduće? Kamo vodi nastavak dosadašnjih demografskih kretanja? Kakve društveno-gospodarske posljedice možemo očekivati? Traženje odgovora temelji se prvenstveno na spoznaji dosadašnjih demografskih pojava i procesa.

KRETANJE UKUPNOGA BROJA STANOVNIKA

U Hrvatskoj je početkom ovog stoljeća nastupilo razdoblje ukupne depopulacije. Sve relevantne projekcije, rađene kohortno-komponentnom metodom za zatvorenu populaciju (bez migracije), pokazuju jako smanjenje broja stanovnika (Nejašmić i Mišetić, 2004; Mrđen, 2004; Gelo i dr., 2005). Prema jednoj od projekcija, na koju se i naslanja ovaj rad, u Hrvatskoj će 2031. godine biti 3.680.750 stanovnika (Nejašmić i Mišetić, 2004). Tako će se u trideset godina (2001.-2031) broj stanovnika smanjiti za 756.710 ili 17,1%! Iz godine u godinu depopulacija će biti sve snažnija. Na to upućuje prosječna godišnja stopa smanjenja za tri podrazdoblja projekcije: 2001.-2011. 0,33 %, 2011.-2021. 0,66 % i za 2021.-2031. 0,88 % (tab. 1). Tako će Republika Hrvatska uslijed biološke (prirodne) depopulacije, odnosno veće smrtnosti nego rodnosti (migracijska je komponenta izostavljena), prosječno svake godine gubiti 25.220 stanovnika, odnosno svakog sata bit će gotovo tri stanovnika manje. Sudeći prema rezultatima projekcije, Hrvatska će se vratiti stotinu godina natrag, tj. na broj stanovnika koji je na današnjem državnom teritoriju živio davne 1928. godine!¹

¹ Interpolacijom popisnih podataka 1921. i 1931. godine dobio se za 1928. godinu broj od 3.682.830 stanovnika.

creating disturbances and accelerating negative trends. The post-war and transition periods also had a significant destabilising effect on the demographic development.

The demographic crisis in Croatia is not seen only in the mere reduction of the population size (total depopulation), but also in the changes to the age structure of the population (reduced share of young groups and increased share of the elderly). “This crisis causes two fundamentally, mutually related and long-term demographic processes – depopulation and ageing of the population” (Wertheimer-Baletić, 2007: 73).

By all relevant criteria, the Croatian population is in the post-transitional stage of its demographic development. It is significantly marked by a reduction of fertility, natural depopulation (natural decrease), emigration depopulation, total depopulation (after 1990) and a pronounced ageing of the population (Wertheimer-Baletić, 2004; Nejašmić, 2008). These processes last a long time, and therefore, indicate the very unfavourable demographic development of the Croatian population (Gelo *et al.*, 2005).

This paper aims to answer the following questions: What to do in the future? Where are the current demographic trends headed? What kind of socio-economic consequences can we expect? Obtaining answers to these questions is based above all on the knowledge of the current demographic situation and processes.

TOTAL POPULATION TRENDS

The period of total depopulation in Croatia began at the beginning of the 21st century. All the relevant projections, created using the cohort-component method for the closed population (excluding migration), indicate a large reduction in the population (Nejašmić & Mišetić, 2004; Mrđen, 2004; Gelo *et al.*, 2005). According to the forecasts this paper is based on, in 2031, Croatia will have a population of 3,680,750 (Nejašmić & Mišetić, 2004). In a thirty-year period (2001–2031), the population will be reduced by 756,710 or 17.1%! From year to year, depopulation will increase. This is indicated by the average annual reduction rate for three sub-period projects: 0.33 per cent in 2001–2011, 0.66 per cent for 2011–2021, and 0.88 per cent in 2021–2031 (Table 1). As such, the Republic of Croatia will lose an average of 25,220 residents each year due to biological (natural) depopulation, i.e. greater death rate than birth rate (excluding the migration component), meaning that 3 people are lost every hour. Judging by the forecast, Croatia will be set back about a century, i.e. to the population living in the current state territory back in 1928!¹

¹ An interpolation of census data in 1921 and 1931 gives a population of 3,682,830 for the year 1928.

Tab. 1. Kretanje ukupnoga broja stanovnika Hrvatske; projekcija 2001.-2031.

Tab. 1. Total population trends in Croatia; forecast 2001–2031

Godina/Year	Broj stanovnika/ Population	Prosječno godišnje smanjenje/ Average annual reduction	
		apsolutno/ absolute	stopa (%)/rate (%)
2001.	4 437 460	-	-
2011.	4 293 210	(2001.-2011) 14 425	0,33
2021.	4 018 670	(2011.-2021) 27 454	0,66
2031.	3 680 750	(2021.-2031) 33 792	0,88

Izvor: Nejašmić i Mišetić, 2004.

Source: Nejašmić & Mišetić, 2004

Nakon 20. stoljeća, u kojem je zabilježen porast broja stanovnika od 40%, prva polovica 21. stoljeća bit će obilježena izrazitom depopulacijom, tj. demografskim izumiranjem. Do kraja stoljeća moguće je smanjenje i većih razmjera nego što je iznosio porast u prošlom stoljeću. Razumije se, ako se ne dogodi kakvo čudo i ne dođe do obrata glavnih demografskih procesa!

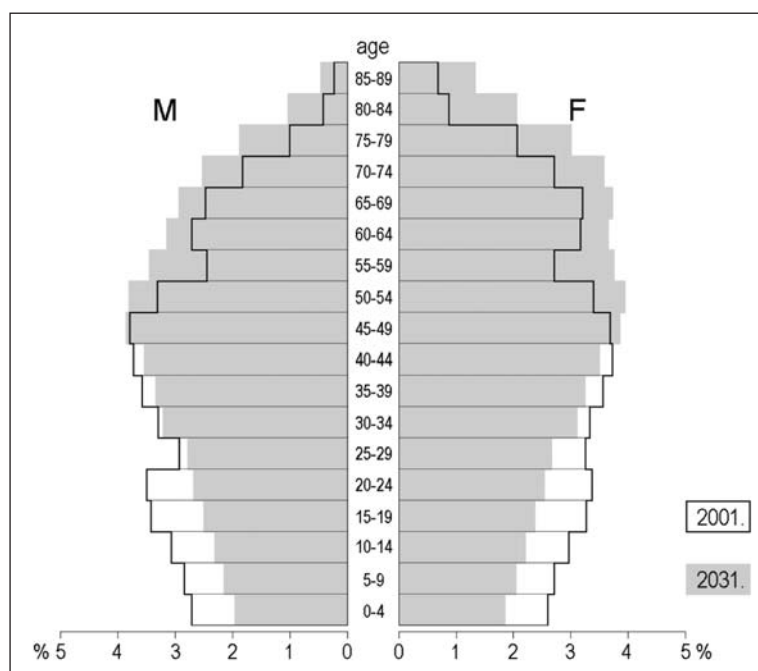
KRETANJE BROJA STANOVNIKA PREMA SPOLU I DOBI

Osim jakog smanjenja broja stanovnika još je nepovoljnija činjenica da će doći do daljnjeg pogoršanja dobnoga sastava stanovništva. Usporedba sastava prema dobi i spolu (tzv. dobnospolne piramide) 2001. i 2031. godine jasno pokazuje sužavanje dobne skupine „djeca“

After the 20th century, in which a population growth of 40% was recorded, the first half of the 21st century will be marked by pronounced depopulation, i.e. population extinction. By the end of the century, it is possible that the reduction will be larger than the growth seen in the previous century. Of course, unless a miracle happens to turn the main demographic processes around!

POPULATION TRENDS BY GENDER AND AGE

In addition to the strong reduction in the population size, another unfavourable fact is that there will be a further worsening of the age composition of the population. A comparison of the population composition by age and gender (an age-gender pyramid) between 2001 and 2031

Sl. 1. Stanovništvo Hrvatske prema spolu i dobi 2031. godine (prema projekciji) i usporedba s 2001. godinom
Fig. 1. Croatian population by gender and age in 2031 (according to the forecast) in comparison to 2001

(0-14) i skupine „roditelji“ (15-49), a širenje starije skupine „praroditelja“ (50 i više godina) (sl. 1). Godine 2001. udio „praroditelja“ (33,6%) bio je gotovo dvostruko veći od udjela „djece“ (17,1%); prema projekciji godine 2031. udio „praroditelja“ (44,0%) bit će tri i po puta veći od udjela „djece“ (12,5%). Stanovništvo Hrvatske pripadat će *izrazito starom (kontraktivnom)* tipu dobne piramide (sl. 1).

Podaci pojedinih tzv. funkcionalnih dobno-spolnih skupina još bolje ističu nepovoljna obilježja budućih demografskih kretanja u Hrvatskoj (Nejašmić i Mišetić, 2004). Usporedba dječje baze (0-4) i osoba starih 80 i više godina vrlo je znakovita za razumijevanje stanja i procesa u sastavu prema dobi; 2031. godine u najmlađoj će skupini biti 140.350 (ili 3,8%), a u najstarijoj 180.150 osoba (ili 4,9%).

Uslijedit će značajna kontrakcija najmlađe dobne skupine (0-6 godina): od 2001. do kraja projekcijskoga razdoblja (2031.) broj djece će se smanjiti za 136.760 (40,6%, dakle mnogo više nego smanjenje ukupnog broja stanovnika, koje iznosi 17,1%); udio ove skupine past će sa 7,6% na 5,4%. Broj mladih (0-14) smanjit će se za 295.000 (39,1%); njihov će udio pasti, s 17,1% na 12,5%.

Broj starih u dobi 60 i više godina povećat će se za 120.000 (12,5%); udio će porasti s 21,7 na 29,4%. Kontingent starih 65 i više godina bit će veći za 132.880 (19,0%); udio će se povećati s 15,7 (2001.) na 22,6% (2031.).

I drugi demografski pokazatelji potvrđuju nepovoljna kretanja (2001-2031.). Prosječna starost iznositi će 2031. godine 44,5 godina (za muškarce 42,6, za žene 46,3); godine 2001. bila je za ukupnu populaciju 39,3 godine (tada je Hrvatska bila na petome mjestu najstarijih populacija svijeta). Indeks starosti (broj starih 65 i više godina na 100 mladih 0-14) bit će 2031. godine 188,6 (gotovo dva stara stanovnika na jednog mladog); za usporedbu, 2001. taj je indeks iznosio 91,8. Što to znači za budućnost Hrvatske mogu posvjedočiti krajevi koji već sada imaju slične demografske značajke. Demografski najugroženija hrvatska županija, Ličko-senjska, imala je 2001. godine odgovarajući indeks starosti 148,5. Znači Hrvatska će u doglednoj budućnosti imati još nepovoljniji sastav stanovništva prema dobi nego što je popis 2001. zabilježio u njezinim demografski najugroženijim područjima!

DEMOGRAFSKE POSLJEDICE PREDVIĐENIH KRETANJA

DALJNJE SMANJENJE RODNOSTI

Rezultati projekcije pokazuju da će u sljedećim desetljećima demografsko izumiranje biti glavno obilježje

clearly indicates a reduction of the age group of ‘children’ (0–14 years) and ‘parents’ (15–49) and an expansion of the age group ‘elderly’ (50+ years) (Figure 1). In 2001, the share of ‘elderly’ (33.6%) was almost twice as large as the share of ‘children’ (17.1%), while the projection for 2031 indicates that the share of ‘elderly’ (44.0%) will be three times greater than the share of ‘children’ (12.5%). The Croatian population will belong to a *markedly old (contractive)* type of the age-gender pyramid (Figure 1).

The data of individual, i.e. functional age-gender groups more clearly emphasize the unfavourable traits of the future demographic trends in Croatia (Nejašmić & Mišetić, 2004). A comparison of the groups of children (0–4) and those in the group 80+ years is very significant in understanding the state and processes in the age composition: in 2031, there will be 140,350 people in the youngest age group (or 3.8% of the total population) and 180,150 in the oldest age group (or 4.9%). A significant contraction of the youngest age groups (0–6 years) will follow: from 2001 to the end of the forecast (2031), the number of children will be reduced by 136,760 (or 40.6%, a much greater rate than the reduction of the total population, which is 17.1%), and the share of this group will drop from 7.6 to 5.4%. The number of youth (0–14 years) will be reduced by 295,000 (39.1%) and the share of this group will drop from 17.1 to 12.5%.

The number of people aged 60+ years will increase by 120,000 (12.5%) and the share of this group will increase from 21.7 to 29.4%. The cohort aged 65+ years will increase by 132,880 (19.0%) and the share will increase from 15.7 (in 2001) to 22.6% (in 2031).

Other demographic indicators confirm these negative trends (for 2001–2031). The average age in 2031 will be 44.5 years (42.6 years for men, 46.3 years for women). In 2001, the average for the population was 39.3 years (at that time, Croatia was the fifth oldest population in the world). The ageing index (number of those 65+ years to 100 youths of 0–14) will be 188.6 in 2031 (almost two elderly people to one youth). In comparison, this index in 2001 was 91.8. Countries that already have similar demographic traits can be indicative of what the future holds for Croatia. The most endangered Croatian region, Lika-Senj County, had an ageing index of 148.5 years in 2011. This means that in the near future, Croatia will have an even less favourable population composition by age than the 2001 census recorded for its demographically most endangered region!

DEMOGRAPHIC CONSEQUENCES OF FORECASTED TRENDS

FURTHER REDUCTIONS OF BIRTH RATE

The forecasts indicate that population extinction will be the main characteristic of the Croatian population in

stanovništva Hrvatske. Crna demografska perspektiva ne bi se osjetno promijenila ni u slučaju provođenja učinkovitije pronatalitetne politike, tj. ako bi se nekim čudom povećala stopa fertiliteta. Značajniji učinak izostao bi zbog vrlo jednostavnih razloga: buduća (bio)reprodukcija bit će pod snažnim utjecajem starenja stanovništva odnosno disproporcije između pojedinih velikih dobnih skupina. U tome će najveću ulogu imati sužavanje fertilnoga kontingenta, posebice mlađih žena (20–29 godina). Unatoč mogućem poticaju, jednostavno rečeno, „neće imati tko rađati“!

Prema projekciji, ženski fertilni kontingent (15–49) bit će 2031. godine manji za 300.920 (27,7%); udio će se smanjiti s 47,2% (u ukupnoj ženskoj populaciji) na 40,8%. Mlađi ženski fertilni kontingent (20–29), koji je posebno važan za bioreprodukciju, smanjit će se do kraja projekcije za 105.330 (35,4%); udio će pasti s 12,9% (u ukupnoj ženskoj populaciji) na 10,0%.

Smanjenje rodosti usko je povezano s općim društveno-gospodarskim razvojem, koji implicira industrijalizaciju i urbanizaciju (Van de Kaa, 1987; Mason, 1997). U slučaju Hrvatske to je značilo i snažnu migraciju stanovništva, prije svega iz sela u grad, što je uvelike utjecalo i na smanjenje rodosti, i to na dva načina. S jedne strane s promjenom socijalnoga okruženja napušta tradicija i stanovništvo se prilagođuje novim uvjetima, a s druge je strane ruralni egzodus okljaštio dobni sastav izvorišne (seoske) populacije i selo je prestalo biti „demografski inkubator“. Težište (bio)reprodukcije tako je nepovratno pomaknuto sa sela u gradove, a oni za to nisu bili pripremljeni. Štoviše, komunalna kriza, nedostatak stambenoga prostora, povećani troškovi života i drugi čimbenici djelovali su na smanjenje rodosti urbane populacije, a time i na opći natalitet (Oliveira-Roca, 1989).

Socio-kulturni čimbenici koji su utjecali na smanjenje fertiliteta djeluju i danas, a po svemu sudeći djelovat će i ubuduće. U međuvremenu su na scenu stupili i drugi čimbenici. Podaci popisa 2001. pokazuju da je u ruralnim područjima porastao broj neoženjenih muškaraca u dobi od 35 do 44 godine. To je posljedica neravnoteže između broja muškaraca i žena, odnosno poremećenog „bračnog tržišta“. Javlja se osjetan manjak žena, jer je mlado žensko seosko stanovništvo više iseljavalo u veće gradove nego muškarci koji su u većem broju kao nasljednici ostajali na poljoprivrednim imanjima (Nejašmić i Štambuk, 2003). U dobnj skupini 35–44 godine najveća je koncentracija neoženjenih osoba (muškaraca i žena) u velikim gradovima. Istraživanja su pokazala da većina neoženjenih osoba, iako želi brak i obitelj, ne može naći partnera/partnericu (Akrap i Čipin, 2006). Ova pojava, uvjetno rečeno prisilnog celibata, dobiva posebnu dimenziju ako se ima u vidu činjenica da se u Hrvatskoj oko 90% djece rađa u braku.

the coming decades. These negative demographic forecasts would not be significantly altered even in the case of implementation of an efficient pro-natalist policy, i.e. if birth rate were to increase by some miracle. A significant effect would be lacking for a very simple reason: the future bio(reproduction) will be under the strong influence of the ageing population, i.e. the disproportion between individual large age groups. The largest role will be played by the reduction of the fertile cohort, especially young women (20–29 years). Despite possible incentives, simply put, there will be “no one to give birth”!

According to projections of the female fertile cohort (15–49 years) in 2031 will be less by 300,920 (27.7%) and this share will be reduced from 47.2% (of the total female population) to 40.8%. The younger female fertile cohort (20–29 years), which is particularly important for (bio)reproduction, will be reduced to the end of the forecast by 105,330 (35.4%) and the share will drop from 12.9% (of the total female population) to 10.0%.

This reduced birth rate is closely associated with the general socio-economic development, which implies industrialisation and urbanisation (Van de Kaa, 1987; Mason, 1997). In Croatia's case, this meant a strong migration of the population, primarily from the rural areas to the city, which greatly affected the reduction of birth rate, in two ways. On the one hand, tradition was abandoned due to the changes in the social environment and the population adapts to the new conditions, and on the other hand, the rural exodus curtailed the age composition of the source (rural) population, and the village stopped serving as a “demographic incubator”. The centre of (bio)reproduction was thus irretrievably moved from the rural areas to the cities, and the cities were not prepared for this. Furthermore, the municipal crisis, the lack of residential areas, increased costs of life and other factors have caused the reduction of birth rate among the urban population, and with that, birth rate in general (Oliveira-Roca, 1989).

The socio-economic factors that influenced the reduction of fertility are also in effect today, and it appears they will continue to be so in the future. In the meantime, other factors have also come into play. According to the 2001 census, the number of unmarried men aged 35 to 44 years has increased as a consequence between the imbalance in the number of men and women, i.e. disturbances to the “marriage market”. A deficiency of women is noted, as more young females from rural areas moved to the city than men, who remain in rural areas as the heirs of agricultural estates (Nejašmić & Štambuk, 2003). In the age group 35–44 years, the largest concentration of unmarried people (both men and women) is in the large cities. Research has shown that the majority of unmarried people are unable to find a partner, despite a desire for marriage and a family (Akrap & Čipin, 2006). This phenomenon, which can be considered forced celibacy, takes on a special dimension given the fact that 90% of children in Croatia are born in wedlock.

Među čimbenike smanjujuće rodosti valja istaknuti i trend produženog života s roditeljima. Razlozi tome su uglavnom ekonomski: visoke cijene stanova, nepovoljni krediti, zajedničko kućanstvo znači niže životne troškove itd. Dio mladih ostaje s roditeljima zbog nesigurnog posla (straha od gubitka radnog mjesta), a dio zbog straha od osamostaljenja („komotnije je s roditeljima“) (Perić, 2006).²

Jedan od uzroka niske rodosti je i socijalitetni sterilitet. To je u Hrvatskoj relativno nova, ali i sve raširenija društvena pojava. „Širenje celibata, nestabilnost braka i razvodi brakova, pojava kohabitacijskih zajednica, odgađanje rođenja djece za kasniju dob zbog želje za ostvarenjem određenih ciljeva (karijera, stjecanje imetka i sl.), sve to povećava socijalitetni, znači i ukupni sterilitet (tj. nesudjelovanje u reprodukciji stanovništva)“ (Wertheimer-Baletić, 1999: 209). Valja imati u vidu da je hrvatsko društvo u tranziciji, tj. na prijelazu iz socijalističkog u stabilno demokratsko društveno uređenje. To razdoblje karakterizira izrazita društvena slojevitost i nesigurnost. Obilježja tradicionalnog, modernog i postmodernog nalazimo u domeni braka i obitelji, kao i u društvu u cjelini. Procesi modernizacije po svojoj naravi uglavnom ne poštuju specifičnu lokalnu kulturnu tradiciju, što vodi konfliktima, posebice s obzirom na činjenicu da u Hrvatskoj ne postoji konsenzus o prihvatljivom sustavu vrijednosti (Nikodem i Aračić, 2005). Poželjnost i središnje mjesto djeteta u životu odrasle osobe potiskuje individualizam, materijalizam i hedonizam. Po svemu sudeći povećava se broj i udjel osoba u Hrvatskoj sa takvim sustavom životnih vrednota čije ostvarenje predstavlja barijeru ulasku u brak.

USELJAVANJE: ŠTO OČEKIVATI?

Točnost predviđanja budućeg kretanja broja stanovnika otežava činjenica da je vanjska migracija velika nepoznanica. Praćenje ulaznih i izlaznih tokova vanjske migracije najslabiji je dio službene statistike.³ Kada bi-

² Anketno istraživanje provedeno u Splitu na uzorku od 400 sudionika u dobi od 28 do 35 godina pokazuje da je ostajanje u roditeljskom domu raširena pojava. Takav „sredozemni model ulaska u život“ upražnjava čak 56,7% anketiranih (Perić, 2006).

³ Državni zavod za statistiku podatke o unutarnjoj i vanjskoj migraciji dobiva od Odjela za upravne poslove Ministarstva unutarnjih poslova. Tako prikupljeni podaci iskrivljuju stvarnu sliku vanjske migracije. Naime, imigranti (osim ilegalnih) redovito prijavljuju novo prebivalište zbog ostvarivanja različitih prava, dok se emigranti u pravilu ne odjavljuju sa stare adrese jer ne postoji stroga zakonska obveza za to. Stoga ne čudi što prema službenoj statistici Hrvatska bilježi pozitivan saldo vanjske migracije. Tako je u 2008. godini 14.541 osoba doselila iz inozemstva, a 7488 osoba odselilo je iz Republike

Among the factors reducing birth rate, it is necessary to stress the trend of the extended period of life with parents. The reasons for this are primarily economic: the high cost of housing, costly loans, lower costs of livings in the shared household, etc. A share of young people remains living with their parents due to insecurity of their jobs (fear of losing work), while others out of a fear of independence (“it’s easier with parents”) (Perić, 2006).²

One of the causes for low birth rate is social sterility. This is a relatively new but widely spread social phenomenon in Croatia. “The expansion of celibacy, instability of marriage, divorce, appearance of cohabitation living, postponing having children until a later age due to a desire to achieve certain goals (career, getting ahead, etc.) all increase social sterility, and therefore overall sterility (i.e. non-participation in the reproduction of the population)” (Wertheimer-Baletić, 1999: 209). It is necessary to note that Croatia is a transitional society, i.e. at the transition from a Socialist into a stable democratic social organisation. This period characterises the exceptionally layered social dimensions and insecurity. The properties of the traditional, modern and post-modern are seen in the areas of marriage and family and in society as a whole. The processes of modernisation, by their nature, do not abide by the specific local cultural tradition, which leads to conflicts, particularly since there is no consensus in Croatia about the acceptable system of values (Nikodem & Aračić, 2005). The central place of the child in the life of adults is being pressed out by individualism, materialism and hedonism. It would appear that the number and share of persons with such a system of values is on the rise in Croatia, and the achievement of these goals represents a barrier to entering into marriage.

IN-MIGRATION: WHAT TO EXPECT?

The accuracy of forecasts of future population trends is hindered by the fact that out-migration is unknown. Monitoring the entry and exit trends of out-migration is the weakest part of official statistics.³ If we were to in-

² A survey conducted in the City of Split on a sample of 400 participants aged 28 to 35 years indicates that remaining to live in the parent’s home is a widespread phenomenon. Such a “Mediterranean model for entering into life” was confirmed by 56.7% of those surveyed (Perić, 2006).

³ The Central Bureau of Statistics obtains data on in- and out-migration from the Department of Administrative Affairs of the Ministry of the Interior. Data collected in this manner skew the actual overview of out-migration. Namely, immigrants (with the exception of illegal immigrants) regularly report their new residences in order to attain various rights, while emigrants in general do not cancel their old addresses as there is no strict legal requirement to do so. Therefore, it is no surprise that the official statistics record a positive balance of the out-migration for Croatia. In 2008, 14, 541 per-

smo odlučili uključiti komponentu vanjske migracije u ukupnome kretanju broja stanovnika, valjalo bi odgovoriti na niz pitanja. Hoće li Hrvatska i dalje u vanjskoj migraciji gubiti stanovništvo i koliko godišnje? Hoće li se zaustaviti iseljavanje kao poguban čimbenik općih demografskih stanja i procesa? Po svemu sudeći i u razdoblju 2001.-2011. nastavljena je negativna migracijska bilanca (prosječno godišnje oko 5000 osoba).

Hoće li nakon ulaska u EU doći do bitnih promjena u migracijskom obrascu? Hoće li iz Hrvatske odlaziti mladi stručnjaci, a u Hrvatsku se useljavati umirovljenici iz bogatijih zemalja? Hrvatska će vrlo vjerojatno postati *second home* za zamjetan broj europskih umirovljenika. Na taj će se način povećati ukupan broj stanovnika (po kriteriju *usual residence*), ali će se još više pogoršati dobna struktura stanovništva odnosno relativno smanjiti fertilni kontingent.

Hoće li gospodarski i kulturno razvijenija Hrvatska privlačiti dijasporu i strance? Kada i koliko? Vrlo vjerojatno hoće kada BDP po stanovniku dosegne petnaestak tisuća eura. Hoće li se Hrvatska razvijati tako da će selektivnu imigraciju radne snage trebati čak i poticati? Već sada manjka radne snage u određenim gospodarskim djelatnostima te je stoga realno očekivati da će buduća populacijska politika poticati useljavanje (Crnković-Pozaić, 2008). U razdoblju 2011.-2021. možemo računati na izjednačen ulaz/izlaz, tj. nultu migracijsku bilancu. U razdoblju 2021.-2031. realno je moguće očekivati pozitivnu migracijsku bilancu (između pet i deset tisuća prosječno godišnje). To bi doduše usporilo smanjenje ukupnoga broja stanovnika (onako kako ga predočuje projekcija), ali ne bi značajnije utjecalo na (bio)reprodukciju. Naime, imigracijski tokovi mogu se očekivati iz do sada potvrđenih izvorišta (kojima su destinacije stare EU članice): Moldavije, Ukrajine, Bjelorusije, uz dodatne resurse iz dijelova “bivše Jugoslavije” (Mežnarić, 2008). U većini tih zemalja fertilitet je nizak, tako da mali broj djece u obitelji karakterizira i potencijalnu imigrantsku populaciju. Usto, i druge zemlje, koje su potencijalna izvorišta migracijskih tokova, ući će u zreliju fazu tranzicije fertiliteta. Znači da pozitivna bilanca vanjske migracije neće moći u jednom ili dva desetljeća zaustaviti starenje populacije. Moći će tek usporiti taj demografski proces koji je desetljećima napredovao. No i za tako skroman učinak nužna je dobro osmišljena i proaktivna imigracijska politika, a koju Hrvatska još uvijek nema.

Što se tiče migracije u cjelini (dakle i njezine emigracijske komponente) i na Hrvatsku bi se mogla odno-

clude the component of out-migration into the total population trends, it would be necessary to answer a series of questions. Will Croatia continue to lose its population in out-migration and, if so, to what extent annually? Will emigration be halted as a negative factor of the general demographic state and processes? It would appear that the negative net migration (approximately 5000 persons per year) will continue in the period 2001–2011.

Will there be significant changes in the migration patterns following Croatia's accession to the EU? Will young experts leave Croatia, while seniors from wealthy nations immigrate to Croatia? Croatia will likely become a *second home* for a substantial number of European seniors. This will increase the total population (by the criteria of *usual residence*), but will worsen the population age structure and further reduce the relative fertile cohort.

Will the economic and cultural development of Croatia attract the Diaspora and foreigners? When and how many? It is very likely that it will once the per capita GDP reaches EUR 15,000. Will Croatia develop in such a way that selective in-migration of the labour force will require stimulation? There is already a deficient labour force in certain economic activities and therefore it is realistic to expect that the future population policies will stimulate in-migration (Crnković-Pozaić, 2008). In the period 2011–2021, an evening out of entries/exits is expected, i.e. zero net migration. In the period 2021–2031, it is expected that the net migration will be positive (on average between five and ten thousand per year). This would slow the reduction of the total population (as shown in the forecast), but would not significantly influence (bio)reproduction. Namely, in-migration flows can be expected from already confirmed source areas (whose destinations are the old EU Member States): Moldavia, Ukraine, Belarus, with additional resources from areas of the former Yugoslavia (Mežnarić, 2008). In the majority of those countries, fertility is low, and a small number of children in the family characterises a potential in-migration population. Other countries which are potential sources of migration flows will enter into a more mature phase of fertility transition. This means that the positive balance of out-migration will not be able to halt the ageing of the population in one or two decades, it will only slow this demographic process which has been advancing for decades. Even for such a modest effect, it is necessary to implement a well conceived and proactive in-migration policy, the likes of which are yet to be adopted in Croatia.

With regard to overall migration (including its emigration component), the following assessment also ap-

Hrvatska u inozemstvo; saldo je iznosio 7053. Saldo migracije stanovništva Republike Hrvatske s inozemstvom pozitivan je za cijelo razdoblje od 1999. do 2008. (Priopćenja DZS, br. 7.1.2., 2009).

sons moved into Croatia, while 7,488 persons moved out of Croatia, with a balance of +7,053. The out-migration balance for Croatia has been positive for the entire period from 1999 to 2008 (Priopćenja DZS, br. 7.1.2., 2009).

siti procjena prema kojoj se: "...migracijski potencijal istočnoeuropskih zemalja očito smanjuje i nestat će. O tome govore demografski i ekonomski podaci. K tome, znatno će se promijeniti značajke migracije; sve će manje biti konačna, sve više fleksibilna, uz postupni prijelaz na cirkularnu migraciju i transnacionalnu mobilnost" (Fassmann i Münz, 2007: 21).

Povećanje broja stranaca značit će i novu multikulturalizaciju hrvatskog društva. "Odnos prema strancima je delikatan! Stranci će se morati integrirati, kao što je to slučaj u svim zemljama EU. Osim toga valja računati i na porast ksenofobijskog potencijala u Hrvatskoj koji neće biti spreman na prijateljski odnos spram stranaca. Riječ je o desno radikalno populističkim grupacijama u Hrvatskoj kakvih ima diljem Europe. To su realnosti s kojima se hrvatsko društvo mora suočiti" (Milardović, 2008: 73).

DRUŠTVENO-GOSPODARSKE POSLJEDICE

Osim demografskih, brojne su i društveno-gospodarske te druge posljedice budućih demografskih promjena. Slijedom čvrste kauzalnosti općerazvojnih i demografskih procesa doći će do umnožavanja negativnih posljedica. Ubrzano starenje stanovništva, odnosno povećanje broja starih stanovnika i smanjivanje broja mladih, u uvjetima negativne prirodne promjene, ima brojne nepovoljne implikacije na sva područja društvenoga života.

SMANJENJE ŠKOLSKE POPULACIJE

Redukcija broja djece u učeničkoj dobi nameće potrebu planiranja školovanja učitelja. Očigledno će trebati sve manje učitelja i nastavnika. Jasno je da će to utjecati i na nastavničke studije na kojima će nužno doći do smanjenja upisnih kvota. Uslijedit će zatvaranje mnogih škola u depopulacijskim krajevima. Napuštene kuće, škole i drugi objekti vanjski su odraz društvenih i demografskih procesa. No u slučaju škola valja imati na umu još jedan specifičan i važan „unutrašnji“ učinak. „Ugasla škola“, naime, znači da je selo ostalo bez učitelja, bez ljudi koji ne uče djecu samo „čitati i pisati“ (učiti se može i u centralnoj školi u bližem ili daljem mjestu), već su često poticatelji i nositelji novoga i naprednoga, osobito u izoliranim i siromašnijim krajevima, tj. u zajednicama kojima najteže i pada njihov odlazak.

Prema projekciji, broj djece u osnovnoškolskoj dobi (5-14 godina) smanjit će se do 2031. za 197.570 (38,2%); taj će kontingent 2031. brojiti 319.540 osoba, tako da će njegov udio pasti s 11,7% (2001. godine) na 8,7%

plies to Croatia, "the migration potential of Eastern European countries is obviously declining and will disappear. Both demographic and economic data point to this. As such, the characteristics of migration will significantly change, becoming less ultimate, more flexible, with a gradually transition to circular migration and transnational mobility" (Fassmann & Münz, 2007: 21).

The increase in the number of foreigners will mean a new multi-culturalisation of the Croatian society. "The attitude towards foreigners is a delicate one! Foreigners will be required to integrate, as is the case in all EU Member States. It is also necessary to consider the increase in the xenophobic potential in Croatia, which will not be prepared to take a friendly attitude towards foreigners. These are radical populist groups in Croatia, the likes of which exist throughout Europe. These are the realities that the Croatian society will have to date" (Milardović, 2008: 73).

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES

In addition to the demographic consequences, there will also be numerous socio-economic and other consequences of the future demographic changes. In line with the strong causality of general development and demographic processes, the negative consequences will be multiplied. The rapid ageing of the population, i.e. the increasing number of elderly people and decreased number of younger people, under the conditions of negative natural trends, there are numerous unfavourable implications in all areas of social life.

REDUCTION OF THE SCHOOL-AGE POPULATION

The reduction of the number of school-age children implies the need to change the planning of teacher's education. It is evident that fewer teachers will be required. It is also clear that this will influence educational studies, for which entrance quotas will need to be reduced. Many schools will close in depopulated areas. Abandoned houses, schools and other structures are an external reflection of the social and demographic processes. However, in the case of schools, yet another specific and important "internal" effect must be considered. With the closure of the school, the rural areas are left without teachers, without the people who teach children more than just how to "read and write" (pupils can learn in a central school building in a nearer or further settlements), instead they are often those who stimulate and introduction of all that is new and advanced, especially in isolated and impoverished areas, i.e. in the communities hardest hit by their loss.

According to the project of the number of children in primary school-age (5–14 years), this group will be decreased by 197,570 (or 38.2%) by 2031; this cohort in 2031 will consist of 319,540 persons, with its share drop-

(Nejašmić i Mišetić, 2004). Bit će, dakle, u osnovnim školama 7000 razreda manje (ako se računa s prosječno 28 učenika).

Stanje neće biti bolje ni u srednjoškolskom kontingentu. Broj stanovnika u srednjoškolskoj dobi (15–19 godina) smanjit će se do 2031. godine za 119.210 (39,9%). Taj će kontingent 2031. brojiti 179.400 osoba, a udio će mu pasti sa 6,8 (2001. godine) na 4,9%. Znači da će u srednjim školama RH biti 4200 razreda manje (ako se također računa s prosječno 28 učenika).

SMANJENJE I STARENJE RADNOG KONTINGENTA

Radni kontingent (M /15–64/ i Ž /15–59/) bit će manji za 586.950 (20,6%); udio u ukupnom stanovništvu smanjit će se sa 64,1 na 61,3% (Nejašmić i Mišetić, 2004).

Brojčano smanjenje i starenje radnoga kontingenta (smanjivat će se prosječno godišnje za 20.000) implicira smanjenje obujma radne snage. Hrvatska će se uskoro suočiti s manjkom vlastite radne snage, što s današnjeg gledišta visoke nezaposlenosti izgleda pomalo paradoksalno. Dobna struktura zaposlenih će se promijeniti, značajno će se smanjiti udio mlađih radnika, odnosno zaposleni radnici bit će u prosjeku stariji. Podaci pokazuju da je u samo deset godina došlo do značajnog pogoršanja dobne strukture zaposlenih. Godine 2001. bilo ih je u dobi 15–49 godina 79,6%, a u dobi od 50 i više godina 20,4%; sredinom 2010. godine u dobi 15–49 godina 64,5%, dok je zaposlenika u dobi 50 i više bilo 35,5% (Statistički godišnjak 2003, DZS; Priopćenja DZS, br. 9.2.7/2, 2010). A opće je poznato da je starija radna snaga teže prilagodljiva tehničkom napretku, da ima nižu proizvodnost rada, da nije dovoljno poduzetna, itd. (Pristupanje..., 2007). Budući da će se dobna struktura zaposlenih i dalje pogoršavati (kao odraz općeg demografskog starenja) to će dovesti u pitanje dinamičniji gospodarski razvoj zemlje.

POVEĆANJE STARAČKOG KONTINGENTA

Starenje stanovništva utječe na pogoršanje odnosa broja umirovljenika i broja zaposlenih. To otvara pitanje financijske održivosti mirovinskih sustava, pri čemu su posebno ranjivi sustavi koji počivaju na načelu generacijske solidarnosti. Upravo takav mirovinski sustav dominira u Hrvatskoj. Omjer ovisnosti u mirovinskom sustavu (broj umirovljenika/broj osoba koji uplaćuju mirovinski doprinos) već sada jer neodrživ; iznosio je 2010. godine 1:1,25. Budući da u umirovljeničku dob ulazi “baby boom” generacija taj će se omjer uskoro dodatno pogoršati. Ako ne dođe do značajnijeg povećanja

ping from 11.7% (2001) to 8.7% (Nejašmić & Mišetić, 2004). If the average classroom has 28 pupils, this will mean 7,000 fewer classes in primary schools.

The situation is no better with the secondary school cohort. The population of secondary school-age (15–19 years) will be reduced to 2031 by 119,210 (39.9%). In 2031, this cohort will consist of 179,400 persons, and its share will drop from 6.8 (2001) to 4.9%. Again assuming an average of 28 pupils per class, there will be 4200 fewer classes in secondary schools in Croatia.

REDUCTION AND AGEING OF THE WORK-AGE POPULATION

The labour age cohort (15–64 years for men; 15–59 years for women) will be decreased by 586,950 (20.6%); the share in the total population will be reduced by 64.1 to 61.3% (Nejašmić & Mišetić, 2004).

The reducing and ageing of the work-age cohort (which will be reduced annually by 20,000) implies a reduction of the size of the labour force. Croatia will soon be faced with a deficit of its own labour force, which in terms of the present day high unemployment seems to be a paradox. The age structure of those employed will also change, and the share of younger workers will be reduced, and on average workers will be older. The data indicate that in just ten years, there has already been a significant deterioration of the age structure of the work force. In 2001, 79.6% of the labour force was between 15–49 years old and 20.4% over the age of 50 years. In 2010, these figures were 64.5% between 15–49 years and 35.5% over the age of 50 years (Statistički godišnjak 2003, DZS; Priopćenja DZS, br. 9.2.7/2, 2010). It is generally known that an older work force is less inclined to adapt to technological advances, its productivity is lower, and it is less entrepreneurial, etc. (Pristupanje..., 2007). Considering that the age structure of employees will continue to worsen (as a reflection of the overall demographic ageing), this may impact the dynamics of the nation’s economic development.

INCREASE OF THE ELDERLY COHORT

The ageing of the population affects the deterioration of the share of the ratio of pensioners to employees. This raises the question of the financial sustainability of the pension systems, in which systems based on generational solidarity are particularly vulnerable. This is the dominant type of system in Croatia. The dependence ratio in the pension system (number of pensioners: number of persons paying pension contributions) is already unsustainable, and was 1:1.25 in 2010. Considering that the ‘baby boom’ generation is now entering into the senior age group, this ratio will soon be further degraded. If

stope aktivnosti i stope zaposlenosti, omjer ovisnosti u mirovinskom sustavu vjerojatno će godine 2031. iznositi 1:1 (100 umirovljenika na 100 zaposlenih).⁴

Broj starih 75 i više godina biti će 2031. veći za 121.900 (51,2%) nego 2001.; udio će porasti s 5,4 na 9,8% (Nejašmić i Mišetić, 2004). Vrlo starim dobnim skupinama, koje čine bolesni i često nepokretni ljudi, potrebna je sveobuhvatna skrb, posebna njega i odgovarajući smještaj. To će uvelike opteretiti fondove socijalne skrbi i zdravstvene zaštite. Udio troškova državnog proračuna za mirovine i zdravstvenu skrb o starom stanovništvu gotovo će se udvostručiti do 2050. godine.

S povećanjem broja starih ljudi javlja se sve veća potreba za pružanjem raznih oblika neformalne skrbi tom kontingentu stanovništva. Zbog sve manjeg broja djece u obitelji smanjuje se krug glavnih pružatelja skrbi starijima. „Budućim starim ljudima bit će sve teže naći nekoga tko će im pružiti neposrednu skrb, posebice kada je posrijedi svakodnevna emocionalna potpora, praktična pomoć u kućanstvu i pružanje različitih oblika njege“ (Podgorelec i Klempić, 2007: 129). Prosječni hrvatski umirovljenik, koji nema člana obitelji ili prijatelja koji mu može pružiti neki oblik skrbi, od tekućih prihoda ne može platiti razne vrste usluga koje mu mogu zatrebati: primjerice pomoć u održavanju stana, osobnoj higijeni, nabavljanju hrane, prijevozu do liječnika i dr. Izvjesno je da će sve veći broj starih živjeti osamljeno, s rijetkim obiteljskim kontaktima ili bez ikakvih obiteljskih kontakata, i time biti izloženi društvenoj izolaciji. Sve to zahtjeva prilagođavanje oblika i vrste skrbi o starijima. Naime, ako se znatno smanjuje broj potencijalnih pružatelja neformalne skrbi, u ispražnjeni će prostor morati u većoj mjeri ući institucionalna zaštita, odnosno organizirana zdravstvena njega i razni oblici socijalne skrbi.

POSljedICE DEMOGRAFskih PROMJENA U SEOSKIM NASELJIMA

Depopulacija i starenje stanovništva dolaze do punog izražaja na lokalnoj, naseljskoj razini. Gotovo sva ruralna naselja zahvaćena su demografskim praznjenjem, a veliki ih je dio u nekoliko desetljeća izgubio preko polovine stanovništva. Stalna erozija generacija, dugotrajno smanjenje fertiliteta i starenje otvaraju niz teško rješivih egzistencijalnih i drugih problema. Stanje i tendencije vrlo su nepovoljni posebice u onim selima u kojima je egzodus mladih započeo ranije i u većem obujmu. U takvim naseljima sadašnji ostarjeli seljaci su uglavnom i njihovi posljednji stanovnici. Njihovim izumiranjem

⁴ Prema relevantnim projekcijama omjer 1:1,15 moguće je očekivati 2050. godine; no ova projekcija računa s varijantom rastuće stope aktivnosti (Analiza..., 2006).

there is no significant increase in the rate of activity and the employment rate, the dependence ratio in the pension system will likely reach 1:1 in 2031 (100 pensioners to 100 employees).⁴

The number of people 75+ years in 2031 will be greater by 121,900 (51.2%) in comparison to 2011, and the share will increase from 5.4 to 9.8% (Nejašmić & Mišetić, 2004). The very old age groups, comprised primarily of the sick and often times bedridden, require comprehensive care and appropriate accommodations. This has largely burdened the social welfare and health care funds. The share of costs of the state budget for pensions and health care for the elderly population will virtually double by 2050.

With an increasing number of elderly people, the need for providing various forms of informal care to that population cohort will also increase. Due the reduced number of children per family, the circle of primarily caregivers for the elderly is also reduced. “The future elderly will find it more difficult to find someone to provide them with direct care, particularly with regard to the daily emotional support, practical help in the household and providing different kinds of care” (Podgorelec & Klempić, 2007: 129). The average Croatian pensioner who has no family members or friends able to provide some form of care is not able to pay for different kinds of services they may need from their income: such as help in housekeeping, personal hygiene, getting groceries, transport to the doctor, etc. It is certain that a larger number of the elderly will live lonely lives, with little to no family contact, and with that they will be exposed to social isolation. All this requires adapting the types and forms of elderly care. Namely, if the number of potential caregivers is reduced, institutional care will need to fill the gaps, in the form of organised health care and different forms of social welfare.

CONSEQUENCES OF DEMOGRAPHIC CHANGES IN RURAL SETTLEMENTS

Depopulation and population ageing fully come to light at the local level. Virtually all rural settlements are encompassed by demographic declines, and a large number of settlements have lost more than half their population in just a few decades. The constant erosion of generations, long-term reductions of fertility and ageing processes open a series of existential and other problems that are difficult to resolve. The situation and tendencies are very unfavourable, particularly in those rural settlements in which the exodus of young people began earlier and to a larger extent. In such settlements, the current elderly people are their last resi-

⁴ According to the relevant projections, a ratio of 1: 1.15 can be expected in 2050; however, this project is calculated based on a growing rate of activity (Analiza..., 2006).

mnoga će naselja ostati samo geografski pojmovi. Opća je tendencija u Hrvatskoj da selo u sve većoj mjeri postaje zajednicom staračkih domaćinstava, bez mladih i nasljednika. U ostarjeloj populaciji dolazi do smanjenja ekonomske aktivnosti, a gasi se društveni i kulturni život. Štoviše, može se smatrati da starenje ima reperkusije na mentalitet, na nivo optimizma i duh poduzetništva stanovništva (Mendras, 1986). Starost postaje ne samo teška i usamljena, nego u mnogome tragična. Pogotovo što su izrazito depopulacijska sela u pravilu mala, izolirana i nerazvijena. Takvo stanje nedvojbeno će utjecati kod dijela preostalog mladog naraštaja na odluku o odlasku iz sela. To će dodatno produbiti demografsku i socijalnu depresiju i tako ograničiti mogućnosti stabiliziranja i preokreta nepovoljnih općerazvojnih tendencija.

ZAKLJUČAK

Projekcija stanovništva pokazuje crnu demografsku perspektivu Hrvatske. Po svemu sudeći, produbit će se opća (ukupna) depopulacija, smanjivat će se rodost i ojačat će negativna prirodna promjena. Usto će doći do daljnjeg starenja stanovništva, a povezano s time do izrazito nepovoljnih promjena u funkcionalnim kontingentima stanovništva. S gledišta dobiti pojedinca starenje, tj. produljenje ljudskog vijeka, znači pobjedu čovječanstva. No demografsko starenje, po čemu je Hrvatska u svjetskom vrhu, nepoželjan je proces; izrazito nepovoljno djeluje na dinamiku i strukturu stanovništva, na općedruštvene prilike i gospodarski razvoj. Negativno djelovanje demografskog starenja u Hrvatskoj dolazi do punog izražaja. Nedvojbeno je da predložene demografske promjene, procesi i posljedice koji iz toga proistječu predstavljaju veliki izazov za populacijsku, gospodarsku i socijalnu politiku Republike Hrvatske.

dents. With their deaths, many rural settlements will remain only geographic concepts. In Croatia, the general tendency is that the rural settlement is becoming a community of elderly households, without youth or heirs. Among the elderly population, there is a reduction of economic activity, and the social and cultural life is extinguished. Furthermore, it is believed that ageing also has repercussions on mentality, on the level of optimism and the spirit of the entrepreneurial population (Mendras, 1986). In many cases, ageing becomes not only difficult and lonely, it also becomes tragic. Particularly since the exceptionally depopulated rural settlements are, as a rule, small, isolated and undeveloped. Such a state unquestionably influences the remaining younger people to decide to leave the rural areas. This will further deepen the demographic and social depression, and will limit the possibility of stabilising and turning around unfavourable general development tendencies.

CONCLUSION

Population projections indicate that Croatia is facing a dark demographic future. It would appear that the general (total) depopulation will intensify, birth rate will be reduced and negative natural changes will be increased. Furthermore, population ageing will continue and, with, the markedly unfavourable changes in the functional population cohorts. From the perspective of the benefits, the ageing of individuals, i.e. the extension of the human lifespan, means the victory of mankind. Demographic ageing, on the other hand, in which Croatia is among the world's leading countries, is an undesirable process which has an exceptionally negative impact on the population dynamics and structure, on the general social opportunities and economic development. The negative impacts of demographic ageing in Croatia have fully come to light. It is certain that these demographic changes and processes and their consequences will represent a great challenge for the population, economic and social policies of the Republic of Croatia.

LITERATURA I IZVORI LITERATURE AND SOURCES

- Analiza dugoročnih fiskalnih učinaka demografskih promjena, Studija Ekonomskog instituta, 2006., Zagreb.
- Akrap, A., Čipin, I. (2006.): Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj – Zašto smo neoženjeni i neudane, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Crnković-Pozaić, S. (2008.): Buduće potrebe na tržištu rada – možemo li bez migracije, u: Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva, Zbornik radova međunarodne konferencije, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 21-27.
- Fassmann, H., Münz, R. (2007.): A New Stage of East-West Migration; European and Austrian Experiences, in: Fassmann, H., Münz, R. (eds): Aspects of Migration – South East Europe, Der Donauraum, 47 (1-2), 9-22.
- Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I. (2005.): Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske: bilanca 20. stoljeća, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
- Mason, K. O. (1997.): Explaining fertility transitions, Demography 34, 443-454.
- Mendras, H. (1986.): Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva, Globus, Zagreb.
- Mežnarić, S. (2008.): Migracije u Hrvatskoj: što očekivati?, u: Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva. Zbornik radova međunarodne konferencije, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 53-64.
- Milardović, A. (2008.): Demografske dimenzije globalizacije i vrijednosne promjene, u: Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva, Zbornik radova međunarodne konferencije, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 65-73.
- Mrđen, S. (2004.): Projekcije stanovništva Republike Hrvatske do 2031. godine: mogu li migracije ublažiti buduće negativne demografske trendove, Migracijske i etničke teme 20 (1), 63-78.
- Nejašmić, I., Štambuk, M. (2003.): Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, Društvena istraživanja 3-4 (65-66), 469-493.
- Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004.): Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: projekcija 2001-2031, Društvena istraživanja 4-5 (72-73), 751-776.
- Nejašmić, I. (2008.): Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
- Nikodem, K., Aračić, P. (2005.): Obitelj u transformaciji, u: U potrazi za identitetom, Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa (ur. Balaban, J.): Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 150-169.
- Oliveira-Roca, M. (1989.): Migracija selo-grad i društveni razvoj, Revija za sociologiju 1-2, 129-145.
- Perić, L. (2006.): Od kolijevke pa do groba, anketa među 400 građana u dobi od 28 do 35 godina, Slobodna Dalmacija (<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20060609/split01.asp> (9.9.2011)).
- Podgorelec, S., Klempić, S. (2007.): Starenje i neformalna skrb o starim osobama u Hrvatskoj, Migracijske i etničke teme 23 (1-2), 111-134.
- Priopćenje DZS, br. 7.1.2., 2009.
- Priopćenje DZS, br. 9.2.7/2, 2010.
- Pristupanje Europskoj uniji: očekivani ekonomski učinci, Ekonomski institut, 2007., Zagreb.
- Statistički godišnjak 2003., DZS
- Van de Kaa, D. J. (1987.): Europe's second demographic transition, Population Bulletin 42 (1).
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.): Stanovništvo i razvoj, Mate, Zagreb.
- Wertheimer-Baletić, A. (2004.): Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 13 (4-5), 631-652.
- Wertheimer-Baletić, A. (2007.): Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 498 (knjiga XLV), 73-120.

Sažetak**POSljedICE BUdUćIH DEMOGRAFskih PROMJENA U HRVATSKOJ**

Prema jednoj od relevantnih projekcija u Hrvatskoj će 2031. biti 3.680.750 stanovnika. Tako će se u odnosu na 2001. broj stanovnika smanjiti za 756.710 ili 17,1%! Još je nepovoljnije da će doći do daljnjeg pogoršanja dobnoga sastava stanovništva. Uslijedit će značajna kontrakcija najmlađe dobnе skupine (0-6) i to za 136.760 (40,6%); broj mladih (0-14) smanjit će se za 295.000 (39,1%); kontingent starih 65+ bit će veći za 132.880 (19,0%). Indeks starosti (65+/0-14) bit će 2031. godine 188,6.

U sljedećim desetljećima demografsko izumiranje bit će glavno obilježje stanovništva Hrvatske. Buduća (bio)reprodukcija bit će pod snažnim utjecajem starenja stanovništva, odnosno disproporcije između pojedinih velikih dobnih skupina. U tome će najveću ulogu imati sužavanje fertilnoga kontingenta, posebice mladih žena (20-29 godina); smanjit će se do 2031. za 105.330 (35,4%). Unatoč mogućem poticaju „neće imati tko rađati“!

Hoće li doći do bitnih promjena u migracijskom obrascu? Već sada manjka radne snage u određenim djelatnostima te je stoga realno očekivati da će se ubuduće poticati useljavanje. No i možebitna pozitivna bilanca vanjske migracije neće moći u jednom ili dva desetljeća zaustaviti starenje populacije. Moći će tek usporiti taj proces koji je desetljećima napredovao.

Osim demografskih, brojne su i društveno-gospodarske te druge posljedice budućih demografskih promjena. Redukcija broja djece u učeničkoj dobi nameće potrebu planiranja školovanja učitelja. Očigledno će trebati sve manje učitelja i nastavnika. Uslijedit će zatvaranje mnogih škola u depopulacijskim krajevima. Prema projekciji broj djece u osnovnoškolskoj dobi (5-14) smanjit će se do 2031. za 197.570 (38,2%). Stanje neće biti bolje ni u srednjoškolskom kontingentu. Broj stanovnika u srednjoškolskoj dobi (15-19) smanjit će se do 2031. za 119.210 (39,9%).

Brojčano smanjenje (prosječno godišnje 20.000) i starenje radnoga kontingenta implicira smanjenje obujma radne snage. Hrvatska će se uskoro suočiti s manjkom vlastite radne snage, što s današnjeg gledišta visoke nezaposlenosti izgleda pomalo paradoksalno. Dobna struktura zaposlenih će se promijeniti, značajno će se smanjiti udio mladih radnika, odnosno zaposleni radnici bit će u prosjeku stariji. Budući da će se dobnа struktura zaposlenih i dalje pogoršavati, to će dovesti u pitanje dinamičniji gospodarski razvoj zemlje.

Starenje stanovništva utječe na pogoršanje odnosa broja umirovljenika i broja zaposlenih. Ako ne dođe do značajnijeg povećanja stope aktivnosti i stope zaposlenosti, omjer ovisnosti u mirovinskom sustavu vjerojatno će 2031. iznositi 1:1 (100 umirovljenika na 100 zaposlenih).

Broj starih 75+ biti će 2031. veći za 121.900 (51,2%) nego 2001. godine. Budući da je vrlo starim dobnim skupinama potrebna sveobuhvatna skrb, posebna njega i odgovarajući

Summary**CONSEQUENCES OF FUTURE DEMOGRAPHIC CHANGES IN CROATIA**

According to one of the more relevant forecasts, in 2031, Croatia will have a population of 3,680,750. In comparison to 2001, the population will be decreased by 756,710 or 17.1%! An even more unfavourable result will be the continued worsening of the age composition of the population. A significant contraction of the youngest age groups (0–6 years) by 136,760 (or 40.6%) will be seen, while the number of youth (0–14 years) will be reduced by 295,000 (39.1%). On the other hand, the 65+ year cohort will increase by 132,880 (19.0%) and the ageing index (65+/0–14) in 2031 will be 188.6.

In the coming decades, population extinction will be main characteristics of the Croatian population. Future (bio)reproduction will under the strong influence of population ageing, and the disproportion between individual large age groups will increase. The most important impact will be the contraction of the fertile cohort, especially young women (20–29 years), which will decrease by 105,300 (35.4%) by 2031. Despite possible incentives, there will be “no one to give birth”!

Will significant changes occur in the migration patterns? There are already deficits in the labour force in certain activities and it is realistic to expect that in-migration will be stimulated in the future. However, even a positive balance of out-migration will not be able to halt the ageing of the population in the next two decades. It will only be able to slow this process, which has been accelerating for decades.

In addition to the demographic consequences, there are also numerous socio-economic and other consequences of future demographic changes. The drop in the number of school-age children implies the need to re-examine teacher's education, as it is evident that fewer teachers will be required. Many schools in depopulated areas will be closed. According to the forecast, the number of primary school-age children (5–14) will decline to 2031 by 197,570 (38.2%). The situation in the secondary school-age cohort is no better. The population in the secondary school-age (15–19) will be reduced by 119,210 (39.9%) by 2031.

The numerical reduction (on average 20,000 per year) and the ageing of the labour-age cohort imply a reduction of the size of the work force. Croatia will soon be faced with a deficit of its own work force, which from the perspective of the present day high unemployment seems a paradox. The age structure of employees will change, the share of younger workers will be significantly reduced, and the average age of workers will be higher. The worsening of the age structure of workers will jeopardize the dynamics of the nation's economic development.

The ageing of the population will also negatively influence the ratio of the number of pensioners to the number of workers. Unless there is a significant increase in the activity rate and employment rate, the dependence ratio in the pension system will likely be 1:1 in 2031 (100 pensioners to 100 employees).

The population over 75+ years in 2031 will increase by 121,900 (51.2%) in comparison to 2001. Considering that these very old age groups require comprehensive and special

smještaj, to će uvelike opteretiti fondove socijalne skrbi i zdravstvene zaštite. Udio troškova državnog proračuna za mirovine i zdravstvenu skrb o starom stanovništvu gotovo će se udvostručiti do 2050. godine.

Depopulacija i starenje stanovništva dolaze do punog izražaja na lokalnoj, naseljskoj razini. Opća je tendencija u Hrvatskoj da selo u sve većoj mjeri postaje zajednicom staračkih domaćinstava, bez mladih i nasljednika. U izrazito depopulacijskim selima starost postaje ne samo teška i usamljena, nego u mnogome tragična.

Nedvojbeno je da predočene demografske promjene, procesi i posljedice koje iz toga proistječu predstavljaju veliki izazov za populacijsku, gospodarsku i socijalnu politiku Republike Hrvatske.

Primljeno: rujan 2011.

Prihvaćeno: travanj 2012.

care and appropriate accommodation, this will largely burden the social welfare and health care funds. The share of state budget costs for pensions and health care for the elderly population will virtually double by 2050.

Depopulation and ageing of the population will be fully felt at the local, settlement level. In Croatia, the general tendency is that the rural settlement is largely becoming a community of elderly households, without youth or heirs. In these exceptionally depopulated rural areas, old age becomes not only difficult and lonely, but in many ways, tragic.

It is certain that the described demographic changes, processes and consequences ensuing from them will represent a great challenge for the population, economic and social policies of the Republic of Croatia.

Received: September 2011

Accepted: April 2012